

hodnost. Starši imajo pri tovrstnih dejavnostih izredno nežen, sproščen odnos s šolarjem. Otrok se bo v izzivalnih najstniških situacijah opiral na te varne skupne trenutke iz otroštva. Prav zato ne kaže podcenjevati vpliva otrokovega primarnega okolja, družine, ki ima na področju opravljanja domačih nalog še veliko neraziskanih možnosti za razvoj.

Naj nas strah pred novim, neznanim in negotovostjo ne ohromi pred spremembami, ki so v dobro otrok. Učiteljem že-

lim veliko poguma, da bi naredili domače naloge čim bolj zabavne in polne novih dogodivščin. ◀

Literatura

- Čačinovič Vogrinčič, Gabi (2006): *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Erikson, Erik H. (1977): *Childhood and Society*. London: Paladin.
- Goltz, Hana; Brown, Ted (2014): Are children's psychological self-concepts predictive of their self reported activity preferences and leisure participation? *Australian Occupational Therapy Journal*. 61(3), 177–186.
- Kranjec Klopčič, Karmen (2016): *Vloga velikosti družine v otrokovem psihosocialnem razvoju v kontekstu šole*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Marjanovič Umek, Ljubica; Zupančič, Maja (ur.) (2009): *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Rokus Klett.
- Montessori, Maria (2011): *Srkajoči um*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje, versko dejavnost in kulturo.
- Papalia, Diane E.; Olds Wendkos, Sally; Feldman Duskun, Ruth (2009): *A Child's World: Infancy through Adolescence*. Boston: McGraw-Hill.
- Tomori, Martina (1994): *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Yazici, Zeliha; Tastepe, Taskin (2013): Relationship between family environment perception of parents and children's self concept perception. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 98–112.
- Zupančič, Maja; Kavčič, Tina (2007): *Otroci od vrtca do šole: razvoj osebnosti in socialnega vedenja ter učna uspešnost prvošolcev*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Področja vzgoje

Empatija v predšolskem obdobju

■ **Nika Cuderman**, vzg. predšolskih otrok, dipl. ekonomist, je učiteljica za dodatno strokovno pomoč v Kranjskih vrtcih.

V današnjem času je izredno pomembno, da smo v stiku z drugimi, saj je človek družbeno in družabno bitje, ki s pomočjo stika z drugimi spoznava sebe in druge. Drugega človeka lahko razumemo, če se v njega vživimo in prepoznamo njegove želje oziroma potrebe, pri tem pa je izredno pomembna empatija. Empatija ni prirojena niti ne gensko pogojena, ampak se je naučimo od svojih najbližjih (staršev) in v okolju, kjer živimo. Je lastnost, ki jo otrok težko razvije, zato je pri tem izredno pomemben zgled staršev. Empatija nam pomaga razumeti čustva drugih. Vsi ljudje niso empatični. Zelo pomembno je, da empatijo razvijejo vzgojitelji v vrtcu in učitelji v šoli, saj tako bolj sočustvujejo z otroki in jih lažje razumejo, prav tako pa jo lažje razvijajo tudi otroci, saj imajo dober zgled.

Opredelitev empatije

Empatija je proces, v katerem je mogoče razumeti občutke drugih; je dojemanje počutja in doživljanja drugih oseb. Empatija ima tudi vlogo samospoznavanja, saj se preko nje zavemo svojih lastnosti in sposobnosti, ki so nam skupne z drugimi. Prav tako lahko ugotovimo, katere potenciale še lahko razvijemo in katerih nam primanjkuje. Omogoča nam, da občutimo, ubesedimo

in dojamemo to, kako neka oseba doživlja sedanje, prihodnje ali preteklo stanje (Simonič, 2010).

Empatijo bi lahko opredelili kot sposobnost posameznika, da se 'postavi na mesto drugega', da se vživi v občutja in misli drugih (Simonič, 2010). Marjanovič Umek in Zupančič (2004) opredeljujeta empatijo kot čustveno stanje ali položaj druge osebe, na katerega se odzovemo. Shapiro (1999) navaja, da so otroci z razvito empatijo bolj

priljubljeni med vrstniki in odraslimi ter dosega večje uspehe, prav tako pa naj bi bili ti otroci manj agresivni in naj bi raje sodelovali v družbenih aktivnostih. Horvat in Magajna (1989) pišeta, da tisti, ki je bolj empatičen, hitreje nudi pomoč nekomu, ki je v stiski, in mu zna tudi pomagati.

Razvoj empatije

Razvojni psihologi poudarjajo, da ima empatija dve sestavini, in sicer čustveni odziv na druge, ki se razvije v prvih šestih letih življenja, in spoznavni odziv, ki določa stopnjo, do katere so otroci sposobni uvideti in dojeti stališča ali pogled drugega človeka (Shapiro, 1999). Martin Hoffman (2000) je bil eden prvih, ki je predstavil razvoj empatije. V štiristopenjskem modelu je predstavil razvoj empatije v otroštvu.

Obdobje dojenčka

V prvem letu življenja se pri dojenčkih že opazi čustvena empatija. Ko poleg njih joka dojenček, se pogosto obrnejo k njemu in tudi sami zajokajo. Stiska tega dojenčka je tudi njihova stiska. Ameriški psiholog Hoffman (2000) imenuje ta pojav globalna empatija. Dojenček še ni sposoben razločevati med zunanjim svetom in seboj, zato si stisko drugega otroka razlaga kot svojo.

Obdobje malčka

Po prvem letu starosti otroci vstopijo v drugo obdobje empatije, v katerem spoznavajo, da stiska drugega ni njihova. Ve-

čina malčkov si prizadeva zmanjšati stisko vrstnika, vendar ponavadi ne vedo, kako, kar pri njih sproži stanje empatične zmedenosti (Shapiro, 1999). To se pojavi po prvem letu starosti. Takrat je značilno, da bo otrok, ki vidi jokati drugega otroka, poskušal le-tega potolažiti tako, kot bi pomiril sebe: prinesel mu bo svojo najljubšo igračko, poklical mamo ... Temu rečemo egocentrična empatija – na stisko se odzove tako, kot bi se, če bi jo doživljal sam.

Foto: BS

Predšolsko obdobje

Tretja stopnja po Hoffmanu se pojavi med tretjim in osmim letom starosti; imenuje se empatija do čustev drugih. V teh letih otroci niso več tako egocentrični in se začnejo zavedati čustev. Znajo razločevati, kdaj gre za njihova čustva in kdaj za čustva drugih. Otroci so v tem obdobju sposobni tudi empatičnega odziva na ljudi, ki niso fizično prisotni.

Otroštvo in mladostništvo

Po Hoffmanu (2011) četrto stopnjo razvoja empatije, ki se pojavi v poznem otroštvu in mladostništvu, imenujemo empatija do posameznikovega stanja. Gre za to, da so otroci zmožni empatije do različnih ljudi, na primer do brezdomcev ali revnih ljudi. Otroci se zavedo, da so tako oni kot drugi neodvisne osebe, katerih čustva se lahko navezujejo ne samo na trenutno situacijo, ampak tudi na druge življenjske dogodke.

Vloga empatije v vrtcu

Pri delu v vrtcu se z empatijo srečujemo skoraj vsi. Pojavi se v odnosu strokovni delavec – otrok, strokovni delavec – starši in otrok – otrok. Vživljanje v otroka in predvsem vživljanje v to, kako se počutijo starši, ima izredno pomembno vlogo takrat, ko začne otrok obiskovati vrtec. Otroci so zelo različni, zato ni nenavadno, da se različno odzivajo. Vsak otrok se drugače odzove na slabo počutje, žalost ali na veselje svojega vrstnika. Veliko jih ne ve natančno, kako bi postopali v danih okoliščinah, zato se po pomoč obrnejo k vzgojiteljici in ji poročajo o svoji zaznavi, drugi pristopijo do otroka, ki je žalosten, mu poskušajo pomagati in ga potolažiti (prinesejo mu igračo, ga pobožajo, ogovorijo). Malokrat se otrok na žalostnega vrstnika odzove s silo; večkrat se raje odmakne stran.

V vrtcu je veliko vsakodnevnih dejavnosti, ki pripomorejo k razvijanju vživljanja v druge. V jutranjem krogu se velikokrat pogovarjamo o počutju posameznikov, o vzrokih za to, o načinih odzivanja. Preberemo tudi veliko pravljic, v katerih se ljudje ali živali počutijo žalostne, in preko njih poskušamo ugotoviti, kako jim pomagati in kako se odzvati v danih okoliščinah. Pravljice so lahko tudi osnova za vođen pogovor o prebrani vsebini, ki pa ga poglobimo s tem, da otrokom postavljamo odprta vprašanja. Prav tako se otroci velikokrat igrajo simbolne igre, igre vlog ter dramatizacijo in animacijo lutk, pri čemer imajo odlično priložnost, da se preizkusijo v vlogi drugega in preizkušajo različne čustvene situacije. Pri tem veliko uporabljajo tudi svoje lastne izkušnje (npr. obnašanje in oponašanje določene živali v pravljici, vloga zdravnika, vloga pacienta ...).

Empatični vzgojitelj

Empatija vzgojiteljev je izredno pomembna. Lepičnik Vodopivec (2004) je v svojih raziskavah o empatiji vzgojiteljev ugotovila, da lahko s svojo umirjenostjo, empatičnostjo in socialnim zaupanjem pozitivno vplivajo na vzgojne procese v vrtcu. Em-

patični vzgojitelji hitro prepoznajo dejavnike otrokovega obnašanja in vedenja ter izberejo primerna vzgojna sredstva in postopke pri reševanju le-teh.

V raziskavi je ugotovila, da so vzgojitelji najbolj zadržani pri sprejemanju novih informacij, kar je verjetno posledica dolgotrne vzgoje, temelječe na behaviorističnem konceptu. Empatični vzgojitelji spodbujajo razvoj otrokove empatije in empatičnega znanja (Lepičnik Vodopivec, 2004).

Zaključek

Empatija je izredno pomembna. Kljub temu da se z njo ne rodimo, se je lahko naučimo ob dobrih vzorih staršev in okolice. Zelo pomembno je, da se oblikuje že v otroštvu, saj so jo zmožni razvijati tudi dojenčki.

Ključno za razvoj empatije je predšolsko obdobje. V vrtcu otrok lahko razvija empatijo preko različnih dejavnosti, prav tako pa je zelo pomembno, da vzgojitelji omogočajo sproščeno in varno okolje, saj tako pomembno prispevajo k razvoju empatičnosti pri otroku. Otrokom morajo biti tudi sami dober zgled. Vzgojiteljice v vrtcu predvsem s svojo empatičnostjo, občutljivostjo in umirjenostjo vplivajo na ugodne čustvene pogoje in odnose, ki se razvijajo v predšolskem obdobju. Empatija se razvija že pred prvim letom starosti, vendar drugače kot v kasnejših obdobjih. Razvija se lahko tudi v odraslosti.

Empatija je posebna sestavina čustvene inteligence, ki je ljudem le deloma prirojena. Zelo pomembno je, da starši otroku pokažejo svoja čustva in ga učijo z zgledom, prav tako pa, da ga usmerjajo in spodbujajo, saj bo samo tako lahko tudi otrok razvil empatijo. ◀

Viri in literatura

- Hoffman, Martin L. (2000): *Empathy and Moral Development*. Pridobljeno 25. 10. 2020 s spletne strani: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99029669.pdf>. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horvat, Ludvik; Magajna, Lidija (1989): *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Lepičnik - Vodopivec, Jurka (2004): Empatija vzgojiteljic kot element prikritega kurikulumu v vrtcu. *Sodobna pedagogika*, 55 (2), 140–151.
- Marjanovič Umek, Ljubica; Zupančič, Maja (ur.) (2004): *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Shapiro, Lawrence E. (1999): *Čustvena inteligenca otrok*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Simonič, Barbara (2010): *Empatija: moč sočutja v medosebnih odnosih*. Ljubljana: Brat Frančišek: Frančiškanski družinski inštitut.